

LAKUNA TUSHUNCHASINING LINGVISTIK MAZMUNI

Qurbonova Shaxnoza Damin qizi

Qarshi, O'zbekiston

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti o'qituvchisi

e-mail: shaxnozaqurbonova35@gmail.com

Dilmurodova Sevinch

Iqtisodiyot va pedagogika universiteti, Fillogiya va tillarni

o'qitish (roman-german) yo'nalishi 2-bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada lakuna tushunchasining mazmuni, tabiati, turlari va lisonlararo hamda madaniyatlararo tafovutlarni aks ettirishdagi o'rni yoritiladi. Lakunalarning lingvokulturologiyadagi ahamiyati, ularni tadqiq qilish metodlari hamda tarjima jarayonidagi muammolar tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, lakunalar nafaqat lug'aviy bo'shliq sifatida, balki xalq mentaliteti va dunyoqarashini aks ettiruvchi muhim lingvokulturologik birlik sifatida talqin qilinadi.

Kalit so'zlar: *lakuna, xalq mentaliteti, kommunikatsiya, milliy madaniyat, elektron korpus.*

Kirish

Til — jamiyatning madaniy tajribasi, an'analari va dunyoqarashini aks ettiruvchi murakkab tizimdir. Har bir til boshqa bir til bilan qiyoslanganda ma'lum semantik bo'shliqlar yoki lakunalar mavjud bo'lishi tabiiy holatdir. Lakuna — bu bir tilda mavjud bo'lgan, ammo boshqa bir tilda aniq ekvivalenti topilmaydigan lingvistik birlik yoki ma'no bo'shlig'i hisoblanadi. Lakunalar odatda milliy madaniyat, urf-odat, ijtimoiy munosabatlar hamda tarixiy tajriba bilan bog'liq bo'ladi.

Lakunalar masalasi XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab etnolingvistika, tarjimashunoslik, lingvokulturologiya va kross-madaniy kommunikatsiya sohalarida dolzarb mavzuga aylangan. Mazkur maqolaning maqsadi — lakunalarning asosiy xususiyatlarini ochib berish va ularning o'rganilishiga doir ilmiy yondashuvlarni tahlil qilishdir.

Metodologiya

Tadqiqot quyidagi ilmiy yondashuvlardan foydalangan holda amalga oshirildi:

Qiyosiy-tipologik tahlil — turli tillarda uchraydigan lakunalar taqqoslanib, ularning o'xshash va farqli jihatlari aniqlanadi.

Semantik tahlil — lakunaning mazmun tuzilishi, uning semantik chegaralari o'rganiladi.

Kulturologik yondashuv — lakunalar xalqning turmush tarzi va mentaliteti bilan bog'liq holda sharhlanadi.

Tarjimasozlik tahlili — lakunalar tarjimada qanday muammo tug'dirishi va ularni kompensatsiya qilish yo'llari o'rganiladi.

Tadqiqot materiallari sifatida o'zbek, rus, ingliz va turkiy tillardan olingan lakuna misollari, shuningdek, lingvokulturologik adabiyotlar tahlil qilindi.

Natijalar

1. Lakuna tushunchasining lingvistik mazmuni

Lakunalar odatda ikki turga bo'linadi:

Leksik lakunalar — bir tilda mavjud bo'lgan atama yoki narsa-hodisaning boshqa tilda bevosita nomlanmasligi (masalan: “mahalla”, “g'alati uyg'oqlik”, “gapirishga imkon bermaydigan noqulay sukunat”).

Konseptual lakunalar — bir madaniyatga xos tushunchalarning boshqa madaniyatda mavjud bo'lmasligi (masalan: o'zbek madaniyatidagi “kelin salom”).

Lakunalar tilning semantik tizimidagi bo'shliq bo'lishiga qaramay, ular xalqning o'ziga xos qadriyatlarini aks ettiruvchi lingvokulturologik birlik hisoblanadi.

2. Lakunalarning lingvokulturologik tabiati

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, lakunalar milliy madaniyatning quyidagi unsurlari bilan bog'liq:

urf-odatlar;

ijtimoiy munosabatlar;

diniy marosimlar;

tarixiy tajriba;

ijtimoiy institutlar.

Masalan, ingliz tilida “osh yuvish” kabi maxsus qadriyatli harakatga aniq nom bo'lmasa-da, o'zbek jamiyatida uning ijtimoiy-kulturologik yuklamasi mavjud.

3. Lakunalarning tarjimadagi o'rni

Tarjima jarayonida lakunalar ko'pincha quyidagi muammolarga sabab bo'ladi:

ekvivalent topilmasligi;

madaniy konnotatsiyaning yo'qolishi;

muallif g'oyasining noto'g'ri talqin qilinishi.

Ularni to'ldirish uchun quyidagilar qo'llaniladi:

Tavsifiy tarjima (deskriptiv yondashuv)

Kalkalash

Izohli tarjima

Kompensatsiya

Bu usullar lakuna mazmunini o'quvchi ongiga yetkazish imkonini beradi.

Muhokama

Lakunalarning mavjudligi tilning cheklanganligi emas, balki uning madaniy boyligidan dalolat beradi. Har bir til muayyan madaniy makonning mahsuli bo'lgani sababli, unda tushunchaviy bo'shliqlarning bo'lishi tabiiydir. Tadqiqot davomida aniqlanishicha: Lakunalar xalq mentalitetini eng yorqin aks ettiruvchi birlikdir. Ular milliy identifikatsiyaning muhim ko'rinishidir.

Lakunalarni o'rganish tarjima amaliyotida aniqlik va madaniy moslikni oshiradi.

Shuningdek, lakunalar o'rganilganda, ikki madaniyat o'rtasidagi umumiylik va farqlik darajasi aniq ko'rinadi. Bu esa lingvokulturologiya va kross-madaniy kommunikatsiya samaradorligini oshiradi.

Xulosa

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, lakunalar lisonlararo farqlarning muhim ko'rinishi bo'lib, ular til va madaniyatning o'ziga xosligini namoyon etadi. Lakunalarga xos xususiyatlar — ularning qaytarilmasligi, madaniy jihatdan belgilanganligi va tarjimada muammoli birlik sifatida namoyon bo'lishidir. Lakunalarni ilmiy o'rganish turli xalqlar mentalitetini anglashga, tarjima jarayonini takomillashtirishga va madaniyatlararo muloqotni yengillashtirishga xizmat qiladi. Kelajakda lakunalarni elektron korpuslar asosida avtomatik aniqlash hamda ularning funksional-pragmatik xususiyatlarini chuqurroq tadqiq qilish istiqbolli yo'nalish hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Apresyan, Yu. D. Leksicheskaya semantika: sinonimicheskie sredstva yazyka. Moskva: Nauka, 1995.
2. Vereshchagin, E. M., & Kostomarov, V. G. Yazyk i kultura: Lingvostranovedenie v prepodavanii russkogo yazyka kak inostrannogo. Moskva: Russkiy Yazyk, 1990.
3. Vorkachev, S. G. "Kontsept i kontseptosfera v lingvokulturologii." *Filologicheskie nauki*, №4, 2001, 64–72.
4. Humboldt, W. von. On Language: The Diversity of Human Language-Structure and its Influence on the Mental Development of Mankind. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
5. Katan, D. Translating Cultures: An Introduction for Translators, Interpreters and Mediators. Manchester: St. Jerome Publishing, 2014.
6. Kuzyakov, A. E. "Lakunarnost v mezhkulturnoy kommunikatsii." *Vestnik RUDN*, 2016, №2, 112–119.
7. Maslova, V. A. Lingvokulturologiya. Moskva: Academia, 2007.
8. Newmark, P. A Textbook of Translation. New York: Prentice Hall, 1988.
9. Nurmonov, A. Til nazariyasi asoslari. Toshkent: Fan, 2002.
10. Saidov, U. "O'zbek tilidagi lakunalarning tarjima jarayonidagi xususiyatlari." *O'zbek tili va adabiyoti*, 2020, №5, 45–52.
11. Sharipov, N. "Lakuna fenomenining lingvokulturologik talqini." *Filologiya masalalari*, 2019, №3, 115–120.
12. Whorf, B. L. Language, Thought, and Reality. MIT Press, 1956